# מקץ ב

א. „ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת. ויען ראובן אותם לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש״[1].

וכתבו המפרשים[2] בביאור דברי „איש אל אחיו״ ומענת ראובן ע״ז, שלדעת האחים הי׳ יוסף חייב מיתה ע״פ תורה [וכפי שהאריכו[3] בהטעמים על זה], ולכן הדגישו בדבריהם ש„עיקר[4] האשמה היא . . שלא שמעו בהתחננו אליהם . . ולא הזכירו שבקשו להרגו לפי שחשבו שמצד בקשת ההריגה או המכירה וההשלכה לבור אין עליהם אשמה״. וע״ז ענה להם ראובן: „הלא[4] אמרתי אל תחטאו בילד, מאחר שהוא כילד ואינו בר עונשין עדיין בב״ד של מעלה א״כ אין לו משפט מות וא״כ יש בידכם שתי עבירות כי הקב״ה דורש מכם מדת האכזריות . . ונוסף על זה גם דמו הנה נדרש״.

וצריך להבין: מהי התועלת שאותה רצה ראובן להשיג באמרו עכשיו, שיש בידם לא רק חטא האכזריות אלא גם החטא של „דמו גו׳״ (דזה שמכרוהו נחשב להם כאילו שפכו דמו)? דלכאורה, מאחר שהשבטים עומדים ומתוודים כי אשמים הם ומצדיקים על עצמם את הדין — מה מקום לבוא עתה בדברים המוסיפים עוד חטא על חטאם (שלכן — גם עונשם חמור יותר)?

— והרי כאשר מישהו נמצא באיזו צרה וצוקה ר״ל המביאתו לשבירת הלב ולהכרה שהוא עצמו גרם לזה במעשיו כו׳ — הנהגה אנושית מחייבת להשתדל לדבר על לבו ולנחמו[5] כו׳, ולא להיפך — להוסיף צער על צערו בדברים המגדילים כובד אשמתו כו׳ — וכ״ש וק״ו, שאינה הנהגה המתאימה לראובן בכור ישראל, וכלפי אחיו!

ב. לכאורה אפשר לבאר כוונת ראובן בזה: כאשר האחים הביעו רק הכרת אשמתם שהיא הסיבה לצרתם ולכן הצדיקו עליהם את הדין[6], אשר „א־ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא״[7] וכו׳, וכמו שאמרו „על כן באה אלינו הצרה הזאת״ — בא ראובן להוסיף, שלא די רק להצדיק את הדין על צרתם, אלא עליהם גם לעשות תשובה, והיינו שהצרה שבאה עליהם היא בכדי שישובו[8]. ובלשון הרמב״ם[9] ש„מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עלי׳ ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן . . וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם״.

---

1) פרשתנו מב, כא־כב.

2) כלי יקר, ספורנו, אור החיים כאן. וראה גם רמב״ן כאן (פסוק כא). אלשיך כאן. ועוד.

3) ראה מפרשים שבהערה הקודמת. מפרשי התורה ר״פ וישב. ועוד.

4) ל׳ הכלי יקר כאן. וראה שאר המפרשים שבהערות לפנ״ז.

5) ראה ויחי נ, כא — בנוגע להנהגת יוסף עם אחיו.

6) רלב״ג עה״ת כאן „התועלת הי׳״. ש״ך עה״ת עה״פ. וראה מדרש הגדול כאן.

7) האזינו לב, ד.

8) ראה רמב״ם הל׳ תעניות פ״א ה״ג.

9) הל׳ תעניות שם ה״ב.

[ויש לומר, שזהו ג"כ דיוק לשון הכתוב „ויען ראובן אותם לאמר"[10], שכוונת ראובן בזה היתה לרמז שעליהם (על האחים) „לאמר" – להתוודות שחטאו בילד (וכאילו אמר: הלא אמרתי לכם אל תחטאו גו' ולא שמעתם גו', לכן עליכם „לאמר" ולהתוודות שחטאתם ולשוב בתשובה) – כי זה ש„באה . . הצרה הזאת" הוא בכדי שיתוודו על חטאם ויעשו תשובה על זה].

ולכן הוכרח להדגיש ש„שתי עבירות" בידם – לא רק „מדת האכזריות", אלא גם העובדא דמכירת יוסף („אל תחטאו בילד . . וגם דמו הנה נדרש") – כדי שישובו גם על חטא זה.

אמנם עדיין אין הענין מתיישב בלשונו של ראובן – דאם כוונתו רק להודיע שחטאו בהנהגתם (שלכן עליהם להתוודות ולשוב) הול"ל בקיצור: „הלא חטאתם בילד וגם דמו גו'" וכיו"ב – ומהו טעם האריכות: „הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם", שנראה כאילו בא להוכיח להם את צדקתו, דעכשיו הרי רואים שהוא צדק בדבריו והם היו אלה שחטאו (שלא שמעו לדבריו)[11]!

ותמוה ביותר: כיצד יתכן, אשר בשעה שאחיו אומרים: „אבל אשמים אנחנו וגו'" ומצדיקים עליהם את הדין – יבוא ראובן בטענה של הדגשת שבח עצמו לעומת חטא אחיו כו'?

ג. ויש לומר נקודת הביאור בזה:

גם כוונת השבטים באמרם „אבל אשמים אנחנו גו'" היתה לא (רק) להצדיק עליהם את הדין (שהצרה הזאת באה עליהם בדין), אלא (בעיקר) אמירת תשובה[12] – וראובן, באמרו להם „הלא אמרתי גו' ולא שמעתם", התכוון לחדש ולבאר את אופן התשובה הרצוי' הנדרשת מהם[13].

ויובן זה בהקדם דברי הרמב"ם בהל' תשובה, דלאחרי שמבאר בכמה פרקים פרטי עניני תשובה (החייבים בה, מהותה, אופנה, זמנה, דברים המעכבים בה וכו') ממשיך לאח"ז (בפ"ה) שכל מעשי האדם הם בבחירתו החפשית, ומתחיל „רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו", ומסיים (שם בה"ב) „וכיון שכן הוא („שאין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע") נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב[14] . . מה יתאונן אדם חי וגו'. וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו[15] נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו'".

---

10) כמו שהקשה באור החיים (ועוד) כאן – מהי הכפלת „לאמר".

11) ופשיטא שקשה לפי' האוה"ח כאן, שכל הדו"ד הי' עד"ז – שלטעם שאמרו הם „יכנס גם ראובן (בהאשמה, ו)לזה ענה ואמר כו' כי הוא לא יחשבו לו עוון ע"ז כי הלא אמרתי כו'".

12) ראה גם רד"ק עה"פ כאן.

13) לכאורה י"ל שבזה התכוון ראובן לאמר, דזה שהתרה אותם בשעת מעשה מגדיל חטאם (ולהעיר מאברבנאל כאן), ובמילא נדרשת מאתם תשובה גדולה יותר. אבל אין זה ביאור מספיק, כי דוחק לומר שרק מפני חילוק זה בגודל חטאם (שהיתה התראה בשעת מעשה) יאמר להם ראובן „הלא אמרתי לכם גו' ולא שמעתם" כאשר הם עומדים ומתוודים כו' (ובפרט שזהו לשון המשתמע כאילו בא להוכיח צדקתו כו'), כנ"ל בפנים.

14) איכה ג, לט.

15) שם, מ.

ולכאורה יש לדייק – מדוע כותב הרמב"ם ע"ד בחירה חפשית בסוף ספר המדע שכותב בו „כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה"[16] (בהלכות תשובה)? והרי ענין הבחירה הוא (כלשון ה־רמב"ם[17]) „עיקר גדול . . והוא עמוד התורה והמצוה" – היינו שהוא „עיקר" ו„עמוד" של כל התומ"צ (וביניהם גם של תשובה)!

וי"ל, כי השייכות בין בחירה לתשו־בה היא בעצם מהותם. כלומר: זה ש־בחירה חפשית ה"ה „עיקר גדול" בכל התורה הוא בזה, שלולא ענין הבחירה לא יתכן ענין הציווי ולא הענין דשכר ועונש (כפי שביאר הרמב"ם שם[18]), אבל תתכן המעשה של מצוה: משא"כ תשובה, הרי בחירה חפשית שייכת לגוף עשיית התשובה, דאם אין האדם מרגיש את עצמו אשם במעשיו, הרי אין מקום ל־חרטה (מלאה) על מעשיו הלא טובים.

אבל יש לומר, שהרמב"ם מרמז בזה ענין עמוק יותר, כדלקמן.

ד. תשובה לאמיתתה היא כאשר ה־אדם מתעורר מצ"ע לשוב אל ה', ולא מפני סיבה מבחוץ שהכריחה (או עכ"פ גרמה) שיעשה תשובה (כגון שעושה תשובה „מיראה" או „מכשלון כח"[19]), כי כיון שענין התשובה הוא עד ש„יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה ה־חטא לעולם"[20], הרי אם הייתה סיבה חיצונית לתשובתו אין כאן „בטחון" גמור „שלא ישוב לזה החטא לעולם".

ולכן מאריך הרמב"ם כאן אודות ענין בחירה חפשית, כי תשובה אמיתית באה רק מצד בחירתו החפשית של האדם ו־„לא מיראה ולא מכשלון כח"[19], לא מאי־זה סיבה צדדית[21].

וזהו דיוק לשון הרמב"ם, שלאחר ש־מאריך בב' פרקים (פרק ה־ו) ע"ד בחירה חפשית של האדם כ' (ברפ"ז) „הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שביארנו ישתדל אדם לעשות תשובה ולהתוודות בפיו מחטאיו ולנעור כפיו מחטאיו וכו'" – דמ"ש כאן דוקא לשון זה, הוא מפני שכוונתו היא לאופן התשובה שהתחיל לבאר (בפ"ה), שבאה אך ורק מבחירתו החפשית של האדם, ולכן „ישתדל אדם לעשות תשובה", כלומר ענין התשובה צ"ל תוצאה מהשתדלותו ורצונו של ה־אדם מצ"ע, בחירתו החפשית לגמרי (כנ"ל), שהאדם מצ"ע מנער כפיו מ־חטאיו[22], ופשיטא שאינו בא מחמת שהכ־ריחו אותו (מלמעלה) לעשות תשובה[23].

ה. וזהו גם ההסבר בענינו – אמירת השבטים „אבל אשמים אנחנו גו' על כן

---

16) ל' הרמב"ם בהקדמתו לספר היד (ב„מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם") בזה שכולל בספר ראשון ספר המדע.

17) שם פ"ה ה"ג.

18) שם ה"ד.

19) ל' הרמב"ם שם רפ"ב.

20) רמב"ם שם פ"ב ה"ב.

21) ראה לקו"ש נשא תש"ג ס"ד (ליקוט פירו־שים לאגה"ת (קה"ת, תשמ"ו) פ"א – ע' סז), שי"ל שזהו טעם הפנימי להסברא (מנ"ח מצוה שסד) שאין מצוה וחיוב לעשות תשובה, ורק כשהאדם בוחר לעשות תשובה אזי חלה עליו חובת ומצות וידוי (וכמו בענין שחיטה, גירושין והדומה). ע"ש.

22) דלשון „ולנעור כפיו מחטאיו" מתאים לומר (בעיקר) כאשר זה בא מהאדם עצמו, בדוגמת ניעור מאבק שעליו, שרגיל (ועיקר הפעולה והנפעל) דני־עור הוא לא כאשר שני מנערו מעליו, כ"א כאשר הוא מנער את עצמו.

23) וראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 209 ואילך. ועיין שם ע' 215-16, שי"ל שזהו מכוונת הרמב"ם שם ה"ה „וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן", שבנ"י יעשו תשובה זו, שבאה מצד בחירתם עצמם, ולא מצד יסורי הגלות.

באה אלינו הצרה הזאת" ומענה ראובן "הלא אמרתי אליכם אל תחטאו גו' ולא שמעתם גו'":

אמירת השבטים "אבל אשמים אנחנו וגו'" היא אמנם ענין של תשובה ו־התוודות על חטא, אבל תשובתם זו היא תוצאה מהצרה שבאה עליהם[24] (כפי ש־משמע גם מהמשך דבריהם "אשמים אנחנו גו' על כן באה אלינו הצרה הזאת"), ואין בהתעוררות תשובה כזו הוכחה ש־רוצה לעשות תשובה ולשוב מחטאיו מ־בחירתו החפשית. וכ"ה בפשטות, אשר דברי וידוי שהאדם אומר ע"י ומתוך מצב של צרה וצוקה, אינם מגלים (כ"כ) פנימיות רצונו לעשות תשובה, אלא שה־יסורין "מכניעין לבו של אדם"[25].

ובסגנון אחר: כשיש להתשובה סיבה צדדית (ופשיטא — כאשר היא באה ע"י צרה ויסורין), והיא המעוררת בו חרטה ותשובה, אזי אין התשובה מתייחסת (לגמרי) להאדם: אמיתית התשובה היא דוקא כאשר באה כתוצאה מבחירתו ה־חפשית של האדם, שבוחר לשוב ולהת־קרב אל ה', שאז הרי היא מתייחסת כולה להאדם, שתשובתו היא בכוונה ל־שוב באמת אליו ית'[26].

וי"ל שזהו מה ש"ויען ראובן אותם לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם":

ראובן שהוא "פתח בתשובה תחי־לה"[27], לכן הוא הוא זה שלימדם דרכה של תשובה אמיתית[28]. והיינו, אשר תשו־בה שסיבתה היא הצרה שבאה עליהם, אינה התשובה הנדרשת, ופשיטא שאין זה אמיתית ענין התשובה, אלא עליהם לזכור ולהכיר במה שאמר להם (ראובן) כל הזמן ("לאמר") "אל תחטאו בילד ולא שמעתם", כלומר, עליהם לחזור בתשובה מחמת עצם (גודל) החטא שהסביר להם אז.

[וי"ל דזהו מה שהוסיף "וגם דמו הנה נדרש", לרמז, שצרה זו שבאה עליהם עכשיו ה"ז ענין נוסף, "וגם (בו' המוסיף)

---

24) ואף שמצינו שהתחרטו כבר לפנ"ז, ב־ירידתם למצרים (פרש"י פרשתנו מב, ג) — הרי ענין זה, ופשיטא דיבור של חרטה, אינו מפורש בתורה, עד שבאה עליהם "הצרה הזאת". ועכצ"ל שכמה דרגות ב"מתחרטיך", וכשירדו למצרים התחרטו על המכירה בפועל — אף שאז לא חשבו שעשו עוולה, אלא שמצד סיבות אחרות (צערו של יעקב וכדומה) היו מתחרטים על מעשיהם. משא"כ כשבאה עליהם הצרה הזאת, הרגישו רגש של "אשמה" עד שבא בדיבור והתוודו. וע"פ כ"ז מובן, דמה שאח"כ "שמע (יוסף) שהיו מתחרטין" (פרש"י כאן מב, כד) — הוא אותו הלשון אבל במובן עמוק יותר.

25) ע"ד ל' הכתוב (בחקותי כו, מא) "אז יכנע לבבם הערל". וראה בארוכה לקו"ש חכ"ז שם (ע' 209 ואילך).

26) להעיר מצפע"נ על הרמב"ם הל' תשובה (פ"ב ה"ב — ח, א) ד"יש נפק"מ בין ג' תשובות, א' מאהבה הוה כמו חכם עוקר והב' מיראה דהיא כמו מכה ורפואה . . חיילין ובטלין כו' והג' ע"י יסורין דזה הוי מכאן ולהבא כו'". וע"ש ביאור החילוקים שבכ"א מהן. וראה לקו"ש חי"ז ע' 185 ואילך.

27) ב"ר פפ"ד, יט. וראה ב"ר שם ופרש"י וישב (לז, כט) שהי' עסוק בשקו ותעניתו כמה שנים לאחרי שבלבל יצועי אביו.

28) עפ"ז מובן בפשטות מה שאמר הקב"ה דוקא לראובן (ב"ר שם) "מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה" — אף שגם אדה"ר וכן קין עשו תשובה, כבב"ר ספכ"ב (ראה הגהות הרש"ש לפפ"ד שם), כי "מעולם לא חטא אדם ועשה תשובה" — "תשובה" שלימה מצ"ע, לשוב אל ה' על חטאו כראובן שעשה תשובה בבחי־רתו החפשית (בלי כל ענין צדדי), משא"כ באדה"ר וקין שעשו תשובה אחר שהי' עונש ונזיפה מהקב"ה וכיו"ב (ראה יפ"ת השלם ופי' מהרז"ו לב"ר פפ"ד שם. של"ה בית גדול (לז, א)). וראה הערה הבאה.

דמו הנה נדרש", לא כפי אמרם "אבל אשמים אנחנו גו' על כן באה אלינו הצרה הזאת", שמחפשים להסביר סיבת הצרה].

ו. וי"ל בעומק יותר, ובהקדם דיוק בלשון הרמב"ם הנ"ל "וחזר ואמר האיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה", די"ל שכוונתו כאן היא לא רק להביא הרא' והמקורות בהפסוקים שאמר ירמי' (באיכה) לכל דבריו שכתב לפנ"ז (כפשוטות לשונו) — אלא (גם) להוסיף עוד הדגשה, שלא רק שהתשובה האמיתית היא בבחירתו החפשית של האדם, אלא שבשעת התשובה עליו להכיר שגם החטא הי' בבחירתו החפשית, ובלשונו (של הרמב"ם) "ומדעתנו עשינו כל הרעות".

והביאור:

כל זמן שיש לאדם תירוץ ואמתלא וכו' לתלות בהם (סיבת) חטאו (אפילו בדקות דדקות), ואפילו אם מכיר שהוא אשם בזה אלא שחושב שהיו גם גורמים אחרים שהשפיעו והביאו אותו (במקצת) שיחטא (אם מצד סביבתו בכלל, או מחמת מצב או סיבה פרטית שאירע לו, ולכן לא הי' יכול להנצל מהחטא, וכיו"ב) — אין תשובתו של האדם תשובה אמיתית, שירצה לעזוב רשעו ולשוב אל ה' באמת ובלב שלם, מאחר שאין אצלו הכרה ברורה בחטאו[29], שהוא מדעתו, ומרצונו עזב את ה'.

ורק כאשר ישנה אצלו הכרה ברורה בחטאו, "מדעתנו עשינו כל הרעות", אזי יכול לחזור באמת בתשובה ולעזוב רשעו, ודוקא אז ה"ז תשובה בבחירתו החפשית, "שהרשות עתה בידינו", שת־שובה כזו היא כל כולה של האדם, שהוא הוא העוזב רשעו ושב אל ה' באמת ובלב שלם.

וכמו שהביא הרמב"ם הראי' "הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו', ש"נשובה" בא ע"ז ש־"נחפשה דרכינו ונחקורה", ואז גם אם מתחילה הי' נדמה בעיניו שאין החטא באשמתו לגמרי, יראה ויכיר שבאמת מדעתנו עשינו כל הרעות (כי גם אם היו סיבות וגורמים להחטא, הרי כיון שגם אז ניתנו לו הכחות להתגבר על הסיבות והמניעות, הרי סו"ס עשיית הרעות היא מדעתו ומבחירתו)[30].

וזהו גם ביאור דברי ראובן "הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם": נוסף על זה שעליהם לעשות תשובה מעצמם ולא מפני הצרה הזאת שבאה עליהם, הרי עוד זאת, שה־תשובה צריכה להיות מתוך הכרה ברורה, ש(גם) החטא הי' מדעתם ומרצונם, "אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם".

ז. ביאור השייכות בין שני הענינים

---

29) ראה מדרש תהלים (מזמור ק) "מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כח, יג) . . זה אדם הראשון שאמר להקב"ה (בראשית ג, יב) האשה אשר נתת עמדי לא ביקש לעשות תשובה כו'". וראה בארוכה עקרים מאמר ד' פכ"ו דמהדברים המונעים וה־מעכבים את התשובה — העלמת החטא (שצ"ל ידיעה ברורה שחטא) והתנצלות, ע"ש בארוכה.

30) ע"פ המבואר לעיל הערה 26 מהצפע"נ החילוקים דג' דרגות בתשובה מובן מה שדוקא ע"י תשובה כזו, שעושה בבחירתו החפשית, ומכיר שחטא מדעתו — "נעקר עוונו מתחלתו" (ל' רש"י יומא פו, סע"א ד"ה כאן מאהבה — לענין תשובה מאהבה).

— בחירה חפשית ותשובה — בפנימיות הענינים:

ידועים דברי הרמב"ם בהל' תשובה כאן[31] שעל ענין הבחירה נאמר[32] "הן ה' אדם היו' כאחד ממנו", ומבאר רבינו הזקן[33] דהוא מפני שהבחירה שרשה "מ־בחי' גבוה מאד", דכמו שהקב"ה "אין מעכב על ידו" כך היא "הבחירה שניתן לאדם עד שאין מי שמעכב על ידו", כלומר: מכיון ש"הנפש השנית בישראל היא חלק אלוקה ממעל ממש"[34], לכן הרי הוא "כאחד ממנו", בדומה להקב"ה כביכול, וכשם שהקב"ה "אין מעכב על ידו", כך יש להאדם בחירה חפשית ב־מעשיו.

ו(עיקר) גילוי כח זה של בחירה חפשית לגמרי — אין מעכב על ידו — הוא בעבודת התשובה דוקא. דכאשר האדם הוא מרוחק מהשם, עד שהפריד את עצמו ח"ו מכל עניני קדושה, הרי לכאורה מצבו אינו נותן מקום ואפשריות שיוכל (ע"פ טבע כו') להתקרב אל ה' ולתורתו ולמצותיו: אלא שע"י זה שיש לו בחירה חפשית, ש"אין מי שמעכב על ידו", ביכולתו להתגבר ולחדש בעצמו תנועה של התקרבות לה' (היפך מצבו שפרק מעליו עול מלכותו ית').

ויש לקשר זה עם תוכן ענין חנוכה — שלעולם חל (חלק מימי) חנוכה בפרשת מקץ — ע"פ המבואר על הפסוק[35] "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר" — דלכאורה, "איזה דרך חיים הוא מלבד התורה והמצות האמורה ל־מעלה בפסוק"[36]? — אלא ש"דרך חיים" קאי על עבודת התשובה[37] (שזהו ההמשך "ודרך חיים תוכחות מוסר"), שעל ידי תשובה שלימה מעומק הלב מתגלים חיים מפנימיות הנשמה (הקשורה ב־הקב"ה, חיי החיים).

וזהו גם כן ענינם של נרות חנוכה — שאינם רק ענין של אור בלבד, "נר מצוה ותורה אור"[38], אלא יש בהם גם העילוי של "ודרך חיים תוכחות מוסר", כי זהו תוכן נס חנוכה — האור הבא מתוך ה־חושך דוקא[39], שלאחרי שגברה מלכות יוון הרשעה, ו"טמאו כל השמנים שב־היכל"[40], התגברות החושך ביותר, עד ש"בטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות"[41] — הנה "גברו בני חש־מונאי"[42], ועמדו במסירת נפש להלחם נגד גבורים ורבים, וגם פעלו באנשי דורם למסור נפשם על קדה"ש[43] שלא לעבור על הדת בשום אופן, שתוקף זה בא מפנימיות נפשם ש"אין מי שמעכב על ידו", דפנימיות זו זהו ה"דרך חיים תוכחות מוסר" שלמעלה מ"נר מצוה ותורה אור".

(משיחות ש"פ מקץ תשמ"א, ש"פ עקב תשכ"ח)

---

31) רפ"ה.

32) בראשית ג, כב.

33) לקו"ת אמור לה, ב.

34) תניא רפ"ב.

35) משלי ו, כג.

36) תו"א פרשתנו ד"ה ענין חנוכה (לב, ב).

37) ראה בארוכה בכ"ז שערי אורה בהקדמה.

38) ראה פרש"י שבת כג, ב (ד"ה בנים).

39) ראה בארוכה דרושי חנוכה בתו"א, שערי אורה, אוה"ת וכו' בביאור הפסוק (ש"ב כב, כט) "והוי' יגי' חשכי", ושייכותו לחנוכה.

40) שבת כא, ב.

41) רמב"ם ריש הל' חנוכה.

42) ל' הרמב"ם שם. ובגמ' שם "כשגברה מלכות בית חשמונאי". וראה רמב"ם שם "והעמידו מלך כו' וחזרה מלכות לישראל". ואכ"מ.

43) ראה בארוכה שערי אורה בהקדמה, שעיקר המסירת נפש מצד המקבל היתה בחנוכה. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ה ע' 247 ואילך.